

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: «Комунікації органів публічної влади з громадськістю:
громадський контроль у сфері боротьби з корупцією»

Виконала: студентка групи ПУ20-1
спеціальність 281
«Публічне управління та адміністрування»
Заболоцька Єлизавета

Керівник
доктор наук з державного управління,
професор Антонова О.В.

Рецензент НТУ «Дніпровська політехніка»
ННІ державного управління
кафедра державного управління
і місцевого самоврядування
доктор наук з державного управління,
професор Хожило І.І.

Дніпро – 2024

АНОТАЦІЯ

Заболоцька Є. Комунікації органів публічної влади з громадськістю: громадський контроль у сфері боротьби з корупцією.

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2024.

Мета полягає в обґрунтуванні напрямів розвитку антикорупційної комунікації у взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в Україні та розробці практичних рекомендацій щодо формування комунікативної стратегії органів публічної влади на основі аналізу зарубіжного досвіду та запровадження інноваційних підходів.

Досліджено практичний досвід та інструменти комунікації, що використовуються органами публічної влади для залучення громадськості до виявлення, розкриття та уникнення корупційних дій. Особлива увага приділена аналізу ефективності комунікаційних стратегій та механізмів, спрямованих на підвищення свідомості громадськості щодо корупційних ризиків та залучення їх до активної участі у боротьбі з корупцією.

На основі отриманих результатів роботи висунуті пропозиції щодо подальшого вдосконалення комунікації між органами влади та громадськістю з метою ефективного контролю та запобігання корупції в Україні.

Ключові слова: громадський контроль, антикорупційна комунікація, органи публічної влади, громадянське суспільство, інститути громадянського суспільства, громадськість, антикорупційна діяльність, протидія корупції.

SUMMARY

Zabolotska E. Communications of public authorities with the public: public control in the fight against corruption.

Thesis for a bachelor's degree in specialty 281 "Public Management and Administration." University of Customs and Finance, Dnipro, 2024.

The purpose is to substantiate the directions of development of anti-corruption communication in the interaction of public authorities and civil society institutions in Ukraine and develop practical recommendations for the formation of a communicative strategy of public authorities based on the analysis of foreign experience and the introduction of innovative approaches.

The practical experience and communication tools used by public authorities to involve the public in identifying, disclosing and avoiding corruption actions are investigated. Particular attention is paid to the analysis of the effectiveness of communication strategies and mechanisms aimed at raising public awareness of corruption risks and involving them in active participation in the fight against corruption.

Based on the results of the work, proposals have been put forward for further improvement of communication between the authorities and the public in order to effectively control and prevent corruption in Ukraine.

Keywords: public control, anti-corruption communication, public authorities, civil society, civil society institutions, public, anti-corruption activities, anti-corruption.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОМУНІКАЦІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ	7
1.1. Сутність комунікативної взаємодії органів публічної влади з громадськістю. Громадський контроль у протидії корупції	7
1.2. Комунікативна стратегія взаємодії органів публічної влади з громадськістю як інструмент протидії і попередження корупції	12
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН АНТИКОРУПЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ	20
2.1. Організаційно-правове регулювання діяльності представників інститутів громадянського суспільства у сфері протидії корупції	20
2.2. Досвід антикорупційної діяльності інститутів громадянського суспільства в Україні	27
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	31
3.1. Адаптація польського досвіду інститутів громадянського суспільства у сфері протидії корупції в органах публічної влади	31
3.2. Інноваційні заходи із стимулювання комунікативної взаємодії органів публічної влади з громадськістю щодо реалізації громадського контролю у сфері протидії корупції	38
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46

ВСТУП

Сучасний етап розвитку суспільства вимагає постійного удосконалення і оптимізації взаємодії між органами публічної влади та громадськістю, особливо в контексті боротьби з корупцією. Актуальність теми полягає у поєднанні потреб сучасного суспільства в ефективних механізмах контролю за діяльністю органів влади та необхідності залучення громадськості до процесу прийняття рішень. Зв'язок теми дипломної роботи із сучасними дослідженнями у цій галузі визначається критичним аналізом та обґрунтуванням необхідності подальшого вивчення проблеми в контексті української дійсності.

На сьогоднішній день відомо, що ефективні комунікації між органами публічної влади та громадськістю можуть відігравати ключову роль у боротьбі з корупцією. Ця тема є актуальною не лише для України, а й для багатьох країн світу, які зіштовхуються з подібними проблемами.

Багато вчених, серед яких Р. Патнам, Ю. Габермас, Т. Карозерс та інші, досліджували взаємодію суспільства з владними структурами та громадськими об'єднаннями. До об'єкта їхнього дослідження також входила проблема корупції. Сучасні вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як С. Барсуков, А. Бистров, І. Мошкін, М. Сильвестрос та інші, робили важливі висновки щодо цієї проблеми. Окрім того, інформаційно-комунікативні засоби та технології в антикорупційній діяльності досліджували Ю. Алексєєв, О. Іванюк, К. Бабенко, О. Береза, В. Габрінець, М. Дітковська, О. Карпенко, В. Нонік, А. Сухаріна та інші дослідники.

Предмет – антикорупційна комунікація під час взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства, зокрема громадського контролю в сфері боротьби з корупцією.

Об'єкт – процеси взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства.

Мета полягає в обґрунтуванні напрямів розвитку антикорупційної комунікації у взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в Україні та розробці практичних рекомендацій щодо формування комунікативної стратегії органів публічної влади на основі аналізу зарубіжного досвіду та запровадження інноваційних підходів.

Для реалізації визначеної мети необхідно розв'язати такі завдання, як:

- встановити сутність комунікаційної взаємодії органів публічної влади з громадськістю;
- дослідити комунікативні стратегії взаємодії органів публічної влади з громадськістю як інструмента протидії та попередження корупції;
- проаналізувати організаційно-правове регулювання діяльності представників інститутів громадянського суспільства у сфері протидії корупції;
- вивчити досвід антикорупційної діяльності інститутів громадянського суспільства в Україні;
- визначити основні напрями удосконалення комунікації органів публічної влади з громадськістю щодо реалізації громадського контролю у сфері протидії корупції в Україні на основі досвіду Республіки Польща;
- розробити інноваційні заходи стимулювання комунікативної взаємодії органів публічної влади з громадськістю, а також запропонувати відповідні рекомендації для впровадження.

Для досягнення поставленої мети використані як загальнонаукові методи дослідження (узагальнення, аналізу, синтезу, аналогії, екстраполяції, дедукції), так і спеціальні методи дослідження (формальний та нормативний аналіз, зокрема аналіз наукової літератури та нормативно-правових джерел, емпіричні дослідження, порівняльний аналіз та експертні оцінки). Кожен з цих методів був обраний з урахуванням його можливостей забезпечити достовірність та об'єктивність отриманих результатів.

Таким чином, дана дипломна робота ставить за мету вивчення та аналіз практичних аспектів взаємодії органів публічної влади та громадськості в

контексті боротьби з корупцією, з метою розроблення ефективних стратегій та інструментів для подолання цієї серйозної загрози суспільному розвитку.

Структура та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 54 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОМУНІКАЦІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

1.1. Сутність комунікативної взаємодії органів публічної влади з громадськістю. Громадський контроль у протидії корупції

Комунікація в сучасних умовах відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки. Вона не лише необхідна в кризових ситуаціях, коли йдеться про дестабілізацію ситуації в країні та підрив довіри до органів публічної влади, але й стає ключовою для активізації громадянського суспільства. Комунікація забезпечує участь громадян у прийнятті рішень, контроль за діями влади та відкритість у взаємодії між владою та громадськістю. Це сприяє формуванню довіри між владою та громадянами, що, в свою чергу, сприяє стабілізації суспільних відносин.

Актуальною проблемою є необхідність вивчення процесів та методів переходу владних структур від політики інформування до ефективної комунікації з громадськістю. Інформаційна відкритість органів державної влади стає необхідною умовою для функціонування демократичного суспільства, залучення громадян до формування політики, здійснення ефективного державного управління та громадського контролю.

Суттєвий внесок у вивчення проблем комунікаційної взаємодії органів державної влади з громадськістю зробили вчені, такі як Е. Афонін, В. Бебик, І. Василенко, С. Вдовенко, Р. Войтович, А. Колодій, В. Куйбіда, А. Мельник, Г. Почепцов, В. Токовенко, К. Тригуб, А. Ткачук та інші.

Діалог з громадськістю – це процес комунікації між органами державної влади, організаціями, установами та громадянами, спрямований на обмін інформацією, обговорення актуальних питань, розробку та прийняття рішень, які враховують інтереси і потреби всіх зацікавлених сторін. Діалог з громадськістю є важливим інструментом для забезпечення прозорості,

підзвітності та ефективності управління. Він дозволяє громадянам впливати на процес прийняття рішень та сприяє формуванню довіри між суспільством і владою.

Основні принципи діалогу з громадськістю включають:

- Відкритість і доступність інформації: громадяни повинні мати доступ до повної, точної та актуальної інформації про діяльність органів влади.
- Рівноправність сторін: усі учасники діалогу мають рівні можливості для висловлення своїх поглядів і пропозицій.
- Партнерство та співпраця: діалог має бути спрямований на пошук спільних рішень і досягнення компромісів.
- Постійність і системність: діалог з громадськістю повинен бути постійним процесом, а не разовою акцією.

Форми діалогу з громадськістю можуть бути різноманітними, включаючи публічні обговорення, громадські слухання, консультації, форуми, круглі столи, робочі групи та інші заходи.

Громадський контроль – це система заходів, що здійснюються громадянами або їх об'єднаннями з метою спостереження, аналізу та оцінки діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, установ і організацій. Громадський контроль спрямований на забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності діяльності державних і громадських інституцій, а також на виявлення та запобігання порушенням законодавства, зловживанням владою, корупції та іншим негативним явищам.

Основні елементи громадського контролю:

- Моніторинг: систематичне спостереження за діяльністю об'єктів контролю.
- Аналіз і оцінка: вивчення та аналіз інформації, зібраної під час моніторингу, з метою оцінки відповідності діяльності об'єктів контролю встановленим стандартам, нормам і правилам.

- Інформування громадськості: публічне розкриття результатів громадського контролю, що дозволяє забезпечити прозорість і підзвітність діяльності органів влади та інших інституцій.

- Реагування: вжиття заходів у разі виявлення порушень або недоліків, включаючи подання звернень, скарг, пропозицій та інших форм впливу на об'єкти контролю.

Громадський контроль у сфері протидії корупції – це спеціалізована форма громадського контролю, спрямована на виявлення, запобігання та боротьбу з корупційними проявами в діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, установ, організацій та їх посадових осіб. Цей вид контролю здійснюється громадянами та громадськими об'єднаннями, які діють у рамках законодавства з метою підвищення прозорості, підзвітності та ефективності антикорупційної діяльності.

Основні напрями громадського контролю у сфері протидії корупції включають:

- Моніторинг виконання антикорупційних програм: відстеження реалізації державних і місцевих програм, стратегій та планів, спрямованих на запобігання корупції.

- Перевірка декларацій доходів і майна посадових осіб: аналіз декларацій з метою виявлення невідповідностей та можливих корупційних ризиків.

- Участь у процесі прийняття рішень: включення громадськості у роботу комісій, дорадчих органів та інших структур, що приймають рішення у сфері запобігання корупції.

- Проведення антикорупційних розслідувань: самостійне або спільно з журналістами та правоохоронними органами проведення розслідувань корупційних справ.

- Громадські слухання та обговорення: організація відкритих заходів для обговорення актуальних питань антикорупційної діяльності, обміну досвідом та вироблення рекомендацій.

- Залучення медіа: використання засобів масової інформації для висвітлення проблем корупції та інформування суспільства про результати антикорупційного контролю.

Ефективний громадський контроль у сфері протидії корупції вимагає тісної співпраці між громадськими організаціями, засобами масової інформації, науковими установами та державними органами. Він сприяє підвищенню рівня довіри громадян до державних інституцій, покращенню якості державного управління та зниженню рівня корупції в суспільстві.

Незважаючи на швидкий розвиток інформаційних технологій та широке застосування програмного забезпечення, існують проблеми з достовірністю, відкритістю, якістю та ефективністю інформаційної взаємодії. Інформаційна «закритість» органів влади часто викликає втрату легітимності, неефективну політику та відчуження від громадян. Також відсутність єдиного глосарію термінів ускладнює комунікацію.

Раніше «комунікація» переважно асоціювалася з «інформуванням», але ці поняття мають відмінності. Тому дослідження теоретичних основ комунікаційної взаємодії потребує визначення сутності «комунікації». Різноманітні трактування терміну залежать від підходу авторів досліджень: процесного, філософського, психологічного, соціального, економічного тощо [31, с. 129].

У межах одного підходу поняття «комунікація» може охоплювати різні процеси, такі як обмін інформацією, соціальна взаємодія, реакція на отримане повідомлення, або одностороннє інформування. У загальному розумінні, комунікації у державному управлінні розглядаються як рух інформації та інструмент діалогу між учасниками управлінського процесу, включаючи владу і громадянське суспільство. Щодо комунікаційної взаємодії органів державної влади з громадянським суспільством або окремими громадянами, це може розглядатися як сукупність дій щодо формування й реалізації управлінських завдань і функцій, а також задоволення

інформаційно-комунікативних потреб споживачів публічних послуг і самих органів влади за допомогою соціально-комунікативних технологій [18].

Узагальнюючи погляди декількох авторів, можна описати комунікацію як процес взаємного обміну інформацією між владними органами та громадськістю за допомогою засобів зв'язку та соціально-комунікативних технологій. Також в наукових кіл обговорюється різне розуміння терміну «інформація». Наприклад, в Законі України «Про інформацію» інформація визначається як будь-які дані або відомості, що можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Також інформаційна діяльність розглядається як сукупність заходів, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб та держави [10].

Поняття інформації охоплює факти про навколишній світ, які фіксуються та можуть бути відтворені у свідомості людини. Для розуміння сутності комунікації в державному управлінні важливим є визначення терміну «публічна інформація».

У 2011 році вітчизняний закон «Про доступ до публічної інформації» надав громадськості та організаціям новий інструмент – право на доступ до публічної інформації. Цей інструмент активно використовується журналістами під час розслідувань, громадськими активістами та правозахисниками. Згідно з цим законом, публічна інформація – це будь-яка інформація, що відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях, яка була отримана або створена в процесі виконання повноважень суб'єктами владних органів відповідно до чинного законодавства, або знаходиться у володінні цих суб'єктів [9].

Якщо йдеться про державні органи або органи місцевого самоврядування, публічною є вся інформація, яка перебуває у їх володінні, включаючи документи, листи, фотографії та інше. Однак доступ до цієї інформації може бути обмежений на підставах, передбачених законом, якщо вона містить конфіденційні, таємні або службові дані.

Забезпечення доступу до публічної інформації здійснюється шляхом:

1. Систематичного та оперативного оприлюднення інформації, включаючи офіційні друковані видання, офіційні веб-сайти в Інтернеті, єдиний державний веб-портал відкритих даних, інформаційні стенди та інші доступні способи.

2. Надання інформації на запит, коли громадяни чи організації звертаються з конкретним запитом на інформацію [9].

Отже, інформація – це односторонній процес передачі інформації від уряду до громадян, що є типовим для тоталітарних та авторитарних режимів. Натомість, комунікація – це взаємне спілкування, де інформація фільтрується та обробляється з урахуванням особливостей та потреб аудиторії. Лише тоді, коли повідомлення адаптується до аудиторії, воно здатне досягти її і викликати відгук. Такий двосторонній комунікаційний підхід має бути основою комунікаційної політики всіх рівнів державної влади, зокрема, на місцевому рівні.

Процес публічної управлінської комунікації включає наступні складові, що характерні для будь-якого комунікативного взаємодії:

- відправник-комунікатор, який може бути органами державного управління, громадськими організаціями або окремими особами;
- повідомлення, що може бути усним або письмовим, вербальним або невербальним;
- одержувач, який може включати суспільство загалом, різні інститути громадянського суспільства або окремих громадян;
- канали передачі / поширення повідомлень, які можуть бути міжособистісними, інституційними або масовими, формальними або неформальними;
- канали зворотного зв'язку, такі як прохання або звернення громадян, форми громадянської участі та інші;
- процес кодування-декодування інформації, який включає підготовку інформаційних повідомлень та їхню адекватну інтерпретацію аудиторією;

- різноманітні комунікаційні перешкоди, такі як технічні, семантичні, психологічні, невербальні та соціокультурні.

Отже, при взаємодії владних структур і громадськості через двосторонній обмін інформацією важливо керувати двома різноспрямованими, але взаємопов'язаними потоками інформації. Один потік формується у державних та публічно-управлінських сферах, а інший – в громадянському суспільстві. Залежно від взаємодії цих потоків, кількості учасників, цілей сторін, комунікаційних каналів, засобів та стратегій будується відповідна система комунікацій. Комунікація, яка є ключовим аспектом соціальної взаємодії і загальною характеристикою будь-якої діяльності, повинна забезпечувати взаєморозуміння через обмін думками та інформацією.

Отже, для ефективної моделі комунікаційної взаємодії між громадськістю та органами публічного управління важливо, щоб кожна сторона взяла активну участь:

1. Органи державної влади повинні забезпечити відкритість інформації та своєчасне інформування про суспільно-політичні рішення, що стосуються громадськості, а також спонукати громадян до дії відповідно до цієї інформації для формування свідомості [17, с. 4];

2. Необхідно створити ефективну систему зворотного зв'язку, яка охоплює механізми громадського контролю, експертизи, моніторингу та консультацій з громадськістю з пріоритетних суспільних питань;

3. Важливо забезпечити інформаційне наповнення для повноцінного розуміння громадськістю процесів та рішень влади;

4. Організації громадянського суспільства повинні активізувати свою діяльність, проводячи заходи з інформаційно-просвітницької, експертно-аналітичної та правозахисної спрямованості, що сприяє стимулюванню громадської активності та підвищенню громадянської компетентності [40].

Успішне вирішення вказаних завдань може призвести до наступних результатів: утворення цілісної системи інформування громадськості про діяльність органів державної влади; отримання об'єктивних даних, включаючи динаміку, що відображає громадську думку про різні аспекти функціонування владних структур; забезпечення повноцінного врахування думки громадян при ухваленні рішень органами влади; підвищення громадянської активності та залучення населення до участі у вирішенні місцевих питань; громадське обговорення нормативних актів; подолання або послаблення комунікативних бар'єрів, зменшення необґрунтованих претензій до влади та зниження патерналістських настроїв [39].

У сучасному XXI столітті комунікація є активним спілкуванням, що виходить за рамки простого інформування. Це включає в себе живе спілкування з лідерами думок або звичайними людьми, які цікавляться діяльністю влади та процесом ухвалення державноуправлінських рішень. Комунікація – це діалог та обговорення, спрямовані на спільне розуміння певних поглядів і принципів.

Державні органи влади повинні активно просувати свою діяльність, а також враховувати громадську думку, що можливо лише за умови ефективного зворотного зв'язку. Ми повністю згодні з дослідниками, які вважають, що конфлікти та розбіжності є невід'ємною частиною діалогу між владою та громадськістю. Тому важливою стратегічною метою держави є демократизація цього процесу. Альтернативи демократії просто не існує. Демократію можна забезпечити та підтримувати лише через обговорення та діалог [1, с. 33].

Лише тоді, коли представники урядових структур та виборні особи зможуть розрізнити поняття «інформування» та «комунікацію», можна очікувати значних змін у напрямку встановлення партнерських стосунків між органами публічної влади та громадськістю. З нашого погляду, питання участі та залучення громадськості є вирішальним для налагодження комунікаційної взаємодії, оскільки це відображає реальне ставлення

урядовців до суспільства і його проблем. Коли органи державної влади приймають рішення закрито, без належного суспільного обговорення, прозорого аналізу та з порушенням процедур, а потім повідомляють про прийняте рішення – це і є основною причиною проблем у комунікаційній взаємодії.

1.2. Комунікативна стратегія взаємодії органів публічної влади з громадськістю як інструмент протидії і попередження корупції

Система суспільних відносин охоплює зв'язки та взаємодію, які виникають у соціальній сфері життя людей. Т. Парсонс підкреслював, що соціальна комунікація полягає в обміні інформацією між функціональними структурами, які взаємодіють у системі соціальних зв'язків. У свою чергу, Ю. Габермас розвинув концепцію комунікативної раціональності влади. Згідно з висновками дослідників, політична влада є комунікативною за своїм походженням, тому саме комунікація виступає ключовим механізмом для її реалізації.

У межах цього підходу влада в державі розглядається як «специфічна форма соціальної комунікації між суб'єктами та об'єктами політичної діяльності, спрямована на отримання, збереження, відтворення та трансформацію політичної інформації з метою формування адекватних або неадекватних політичним цінностям суспільства рішень» [2].

У сучасному інформаційному суспільстві виникають нові цілі, цінності та стратегічні орієнтири розвитку, пов'язані з ефективним використанням потенціалу людини та створенням системи мотивації для успішної співпраці. Це передбачає необхідність розвитку нових компетентностей у сфері управління як державними, так і громадськими організаціями.

Згідно з ідеєю О. Іванюка, в українському суспільстві важливе дотримання пріоритетної цінності людини не лише для ефективного

функціонування державних органів влади та забезпечення взаємодії з громадськістю, а для урахування значення отримання зворотного зв'язку [11].

Суттєвою проблемою у соціальній комунікації між державною владою та громадянами в Україні є поширена корупція, яка становить загрозу для розвитку демократичних відносин. Ця проблема вже давно визнана і активно обговорюється в суспільстві. Проте, її вирішення ускладнюється через недоліки у політико-правових механізмах, низьку ефективність взаємодії антикорупційних органів, недостатнє інформаційно-аналітичне забезпечення, недовіру громадян до дій влади, а також існування соціальної толерантності до корупції. 36 балів зі 100 можливих отримала Україна в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2023 рік, і тепер наша країна посідає 104 місце поміж 180 країн [7].

Ці показники становлять серйозну турботу для країни, де після Революції Гідності боротьба з корупцією стала важливим пріоритетом як для політичних установ, так і для громадянського суспільства. За періодичними дослідженнями, проведеними TNS (Taylor Nelson Sofres) – міжнародна компанія, що спеціалізується на проведенні досліджень ринку та соціальних опитувань, разом з Національною радою реформ, спостерігається збільшення кількості громадян, які негативно оцінюють діяльність державних органів з боротьби з корупцією в Україні (від 50% до 60%).

Ця тенденція свідчить як про недостатню ефективність заходів влади, так і про низький рівень інформування суспільства про антикорупційні заходи. Тільки близько половини опитаних заявили, що мають інформацію про позитивні результати у боротьбі з цією проблемою. Це свідчить про дисбаланс у на користь негативних повідомлень про антикорупційні реформи. З іншого боку, існує певна «толерантність» до корупції в суспільстві. Дослідження соціологічної групи «Рейтинг» за ініціативою Міжнародного республіканського інституту показали, що значна частина опитаних (від 13% до 62% залежно від регіону) вважає, що послуга або дарунок є способом «віддячити» чиновнику, а не проявом корупції [36].

Як зауважує А. Сухарина, в Україні виникла ситуація, коли побутова корупція стала одним з неофіційних механізмів взаємодії між громадянами та різними органами влади, що «фактично заміщує або доповнює формальний порядок, встановлений нормативно-правовими актами держави» [37, с. 5].

За результатами національного опитування, проведеного у вересні-жовтні 2017 року Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та компанією «Юкрейніан соціолоджі сервіс», громадянському суспільству ще не вдалося утворити чітке ставлення до хабарництва. Водночас 49% респондентів визнали хабарі однозначно негативним явищем, а 44% частково (35%) або навіть повністю (9%) виправдовують їх існування [37, с. 6-7].

Ці дані чітко вказують на необхідність впровадження систематичних антикорупційних комунікацій, спрямованих на підвищення громадянської освіченості щодо теоретичних та практичних аспектів проблеми. Упродовж останніх років в Україні була встановлена значна законодавча та інституційна база для боротьби з корупцією. Проте, практичні результати не відображають якісного зменшення рівня сприйняття корупції серед громадян та підприємств, або значних досягнень у цьому напрямку. Ця ситуація вказує на необхідність активної співпраці між владою та громадянами, а також на необхідність ефективної комунікації у сфері запобігання та протидії корупції. Для організації такої комунікативної діяльності була розроблена урядова стратегія комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції [36].

Стратегія має за мету покращення інформаційного обміну між державою та суспільством, формування позитивного іміджу України як країни, що активно бореться з корупцією, а також забезпечення довіри та підтримки громадян до державної антикорупційної політики. Ключовим принципом, що визначається в цій стратегії, є «нульова суспільна толерантність» до корупції. Ефективним інструментом в антикорупційній комунікації виявилися онлайн-технології. Фахівці вважають, що «автоматизація державних послуг та виключення людського фактора з процесу прийняття рішень відразу знижують можливість корупції за рахунок

скорочення контактів у сегментах, де працюють різні інформаційні системи та електронні сервіси» [23, с. 101].

Спеціальні антикорупційні платформи стали прогресивною формою комунікації, в яких активно беруть участь представники ЗМІ, громадських організацій, експертного середовища та міжнародні організації. Ці структури мають на меті інформування суспільства про реальні форми та заходи антикорупційної боротьби, формування антикорупційної культури через активне обговорення наслідків корупції, організацію навчальних та просвітницьких заходів, а також проведення антикорупційного моніторингу. Наприклад, Всеукраїнський онлайн центр для боротьби з корупцією «Битва за правду», платформа антикорупційних комунікацій «Декорупція», Аналітична платформа YouControl – це лише кілька прикладів ініціатив, які створюють умови для об'єднання зусиль всіх суб'єктів суспільства у боротьбі з корупцією [25].

Надання адміністративних послуг є найпоширенішим засобом комунікації між владою та громадянами, тому їх якість та відсутність корупційних схем стають пріоритетним завданням владних інститутів. Результати дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та Центру Разумкова, проведеного у липні 2019 року в рамках проекту «Посилення ролі громадянського суспільства у забезпеченні демократичних реформ і якості державної влади», цікаві з точки зору виявлення динаміки у досліджуваних процесах. Для цього використовувалися показники аналогічних опитувань, проведених цими ж структурами для Центру політико-правових реформ у грудні 2014 року та листопаді 2015 року [27].

За дев'ять років обстежень спостерігалася позитивна динаміка у оцінці якості надання адміністративних послуг, яка відображена у таблиці 1.1. У 2023 році 33,5% респондентів вважали надання адміністративних послуг добрими або дуже добрими (у порівнянні з 18,5% у 2019 році, менше 14% у 2015 році та лише 5% у 2014 році). Також більше третини опитаних протягом

цього періоду оцінювали якість надання адміністративних послуг як задовільну. Кількість негативних оцінок знизилася з 39,5% у 2014 році до 16% у 2023 році [7].

Таблиця 1.1

**Динаміка оцінки якості надання адміністративних послуг
громадянам України**

Місяць/Рік	Грудень 2014	Листопад 2015	Липень 2019	Серпень-Вересень 2023
Дуже добре	0,1	1,9	1,4	7,5
Добре	4,6	11,6	17,1	26,0
Задовільно	34,6	37,0	36,5	36,9
Погано	29,6	22,4	13,2	12,2
Дуже погано	9,9	9,2	3,1	3,8
Важко сказати	21,2	18,1	28,6	13,5

Джерело: [7]

Серед осіб, які особисто зверталися до органів влади для отримання адміністративних послуг, спостерігається поступове зростання задоволеності обслуговуванням та наданими послугами з роками: у 2014 році цей показник склав 30,4%, у 2015 році – 41,5%, у 2019 році – 51%, а у 2023 році – 53,6%.

Порівнюючи динаміку «негативних аспектів» особистого досвіду отримання адміністративних послуг, можна зазначити позитивну тенденцію у зменшенні такого сприйняття за період з грудня 2014 року до липня 2019 року (таблиця 1.2). Проте результати опитування 2023 року вказують на значне збільшення свідчень про наявність негативних аспектів у наданні адміністративних послуг. Важливо відзначити, що це може бути пов'язано із значним зростанням частки осіб, які зверталися за такими послугами: наприклад, якщо у 2019 році 41,1% опитаних не зверталися до органів влади за адміністративними послугами, то у 2023 році ця кількість зменшилася до 25,6%.

На перший погляд, потреба у поданні хабара чи інших пільгових послуг в обмін на адміністративні послуги залишається на тому ж рівні, як і раніше. Протягом останніх років цей паттерн відчували майже 9% опитаних. Однак, коли врахувати тих, хто відмовився відповідати на це питання (що може

свідчити про негативний досвід), порівняно з 2019 роком, коли майже 20% відмовилися відповідати, у 2023 році це зменшилося до близько 6%.

Враховуючи це, важливо розглянути мотиви участі або неучасті громадян у корупційних схемах. Експерти-аналітики визначили, що основною метою корупційних дій є забезпечення безпеки та задоволення базових потреб. Українці відчують непевність стосовно процедур отримання адміністративних послуг, медичного обслуговування, працевлаштування, освіти для дітей і т. д [41].

Формуванню свідомого відмовлення від корупції на різних рівнях суспільства сприяли спеціальні комунікаційні кампанії, організовані антикорупційною організацією Transparency International Україна з 2014 року. Наприклад, у 2014 році була запущена інформаційно-комунікативна кампанія під гаслом «Вставай! Корупція вбиває», спрямована на руйнування стереотипів, що корупція не є злочином, і формування нового уявлення про несприйняття корупції як неприпустимого явища в суспільних відносинах. У 2015 році була проведена креативна антикорупційна кампанія «Вони б не мовчали!», у якій залучалися чесноти відомих українців (наприклад, Лесі Українки, Тараса Шевченка, Григорія Сковороди) і надавалися конкретні рекомендації щодо механізмів захисту громадянських прав і боротьби з корупцією.

Кампанія «Корупція має бути помічена» (2016 рік) націлена на руйнування подвійних стандартів щодо оцінки корупційних дій та формування суспільного тиску на владу для вирішення цієї проблеми. З 2017 по 2018 роки також відбувалися активні кампанії з підвищення особистої відповідальності кожного громадянина за участь у корупційній діяльності, поясненням того, що корупціонери крадуть, передусім, гроші платників податків, тобто паразитують на чесній праці кожного українця [13].

Таблиця 1.2

Негативні елементи при отриманні адміністративних послуг

Місяць/Рік	Грудень 2014	Листопад 2015	Липень 2019	Серпень- Вересень 2023
Були великі черги	41,7	28,2	20,1	36,1
Приміщення було тісним, ніде було сісти, не було туалету	15,5	10,3	6,1	10,2
У приміщенні не було умов для осіб з інвалідністю, батьків з дітьми	8,8	6,9	3,6	8,5
Малі або незручні години прийому	9,7	7,5	4,3	10,1
З мене вимагали хабара	5,1	2,7	1,9	4,6
Посадові особи поводитися грубо (нечемно)	16,1	8,9	4,0	9,3
Мені відмовили, не пояснивши, чому саме	3,9	4,4	2,3	3,8
Ніхто чітко не пояснив, які саме документи були потрібні, тому довелося ходити кілька разів	30,0	17,9	11,1	16,5
Була відсутня необхідна для отримання послуги інформація та зразки заповнення документів	13,8	10,5	5,8	10,1
Справа тяглася (тягнеться) надто довго	27,6	21,5	12,3	12,4
Довелося ходити по багатьох інших інстанціях (органах влади, кабінетах)	19,9	13,0	8,2	9,0
Чиновники вимагали додаткових документів, не передбачених законом	10,7	6,6	3,8	2,6
Довелося купувати бланки та / або оплачувати якісь "додаткові послуги" (інформаційні, за терміновість тощо)	19,3	10,7	4,8	6,2
Інше	3,8	8,2	6,1	1,3
Не зверталися до органів влади за	24,3	29,6	41,1	25,6

Джерело: [7]

Отже, успішна антикорупційна комунікація передбачає визначення стратегічних та пріоритетних цілей спільної дії влади і громадянського суспільства. Необхідно акцентувати інформаційну політику на руйнуванні стереотипів щодо поширення корупції, її втілення в суспільно-політичне життя та невірності повного вирішення цієї проблеми. Важливо ефективно демонструвати практичні результати реформ, спрямованих на зменшення рівня корупції, через конкретні приклади з повсякденного життя громадян в різних частинах країни.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН АНТИКОРУПЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

2.1. Організаційно-правове регулювання діяльності представників інститутів громадянського суспільства у сфері протидії корупції

Активне залучення громадян до формування та впровадження політики шляхом створення консультативних органів в системі влади є важливим інноваційним кроком для розвитку громадянського суспільства у демократичних країнах. Ці органи дозволяють прямо брати участь у прийнятті рішень на всіх рівнях влади, а також сприяють координації діяльності державних органів із громадськими структурами [32].

В Європейському Союзі (далі – ЄС), наприклад, розвиток публічних консультацій між органами ЄС та громадськими інституціями визначається як важливий аспект взаємодії громадянського суспільства із владою. Такий підхід сприяє ефективній комунікації з громадськістю та враховує її думку у процесі ухвалення рішень. У свою чергу, взаємодія неурядових організацій з державою може здійснюватись через різні інституційні механізми, такі як спеціалізовані комітети парламенту, які відповідають за співпрацю з громадськими організаціями [32].

У взаємодії між неурядовими організаціями та державою можуть брати участь різні інституції:

1. Парламент: це може бути спеціальний комітет, призначений для обговорення питань, пов'язаних з неурядовими громадськими організаціями. Наприклад, у Німеччині в Комітеті з питань родини, літніх громадян, жінок і молоді функціонує Підкомітет з цивільної активності, а в Угорщині – Комітет з підтримки організацій громадянського суспільства.

2. Уряд і його структурні підрозділи: наприклад, в Угорщині ще у 1998 році був створений Департамент по зв'язках із громадським суспільством при апараті прем'єр-міністра.

3. Міністерства: це найпоширеніша форма співробітництва з неурядовими організаціями. Вони забезпечують різноманітну підтримку, таку як фінансування, участь у розробці політики та інші види підтримки.

4. Офіційні консультативні органи: сюди можуть входити органи, створені у складі державних структур або неурядових організацій, наприклад, Рада уряду Республіки Словаччина по роботі з неурядовими організаціями або Датський комітет добровольчої роботи при Міністерстві соціальних питань.

5. Агентства або управління: дані структури діють під егідою окремих міністерств і забезпечують підтримку та координацію у взаємодії з громадськими організаціями.

Різнманітність інституційних підходів у взаємодії влади та громади може бути ілюстрована різними прикладами, що вказані в таблиці 2.1.

У країнах, таких як Бельгія, Данія, Італія, Канада, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Румунія, США, Франція, Фінляндія та Шотландія, використовується широкий спектр методів громадського контролю над представницькими органами влади [16].

Співпраця між органами влади та громадами регулюється міжнародними зобов'язаннями та стандартами у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства. Роль громадянського суспільства у розвитку суспільно-політичних процесів у державі, гарантії діяльності організацій громадянського суспільства та ключові принципи їх взаємодії з державою викладені у ряді широко визнаних конвенцій, таких як Конвенція про свободу асоціації та захист права на організацію № 87 1948 року, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Конвенція ООН проти корупції, Конвенція про права осіб з інвалідністю, Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів 2009 року.

Таблиця 2.1

**Інституціональні механізми стимулювання
розвитку громадянського суспільства**

<i>Країна</i>	<i>Інституціональні механізми стимулювання розвитку ГС</i>	<i>Інструменти реалізації</i>
Великобританія	Окреме міністерство з питань реалізації та моніторингу державних програмних документів щодо сприяння недержавному сектору. Координація роботи міністерств з питань співпраці з інститутами громадянського суспільства.	Моніторинг програмних документів, координація роботи міністерств.
Данія, Польща, Угорщина	Міністерські бюро з реалізації та моніторингу державних програмних документів щодо сприяння недержавному сектору. Координація роботи міністерств щодо співпраці з ГС.	Моніторинг програмних документів, координація роботи міністерств.
Естонія, Латвія	Парламентські комітети з питань моніторингу виконання програм сприяння розвитку громадянського суспільства.	Виконання програм сприяння розвитку громадянського суспільства.
Канада, Нідерланди	Громадянські форуми як незалежна платформа участі у прийнятті рішень на державному рівні.	Участь у прийнятті рішень, залучення до демократичного управління.
Німеччина	Громадські журі для участі у прийнятті рішень на різних рівнях влади.	Громадська участь у прийнятті рішень.
Хорватія	Урядове бюро з питань моніторингу виконання програм сприяння розвитку ГС. Координація роботи міністерств щодо співпраці з ГС.	Моніторинг програм, координація роботи міністерств.
Чехія	Урядова рада у справах неурядових неприбуткових організацій як консультативний, ініціативний та координаційний орган.	Створення сприятливих умов для неурядових організацій, підготовка рекомендацій для уряду.
США	Публічно-приватні дорадчі комітети і спеціалізовані комісії. Волонтерська діяльність та пряма участь населення у місцевому демократичному управлінні.	Участь у прийнятті рішень на місцевому рівні, навчання та підвищення кваліфікації.

Джерело: [14,19,32]

Міжнародні правові акти в сфері розвитку громадянського суспільства відіграють важливу роль у формуванні правової бази та сприяють створенню безпечного та сприятливого середовища для його функціонування. Серед таких актів можна виділити:

- Резолюції Ради Генеральної Асамблеї ООН про простір громадянського суспільства та його захист;

- Кодекс кращих практик участі громадськості в прийнятті рішень, ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи;

- Резолюція Генеральної Асамблеї ООН про сталого розвитку до 2030 року;

- Рекомендації та принципи щодо захисту та сприяння громадському простору в Європі, прийняті різними органами Ради Європи.

Додатково, інвестиційний механізм взаємодії влади та громади, що впроваджується в демократичних країнах світу, стає важливою стратегією державного управління. Його метою є фінансування громадянського суспільства, а також територіальних громад, що допомагає залучити громадян до процесу формування державної політики. Такі інститути створюються з метою забезпечення активного та стійкого розвитку громадянського суспільства.

Фонди громадянського суспільства відіграють важливу роль у сприянні розвитку громадянського суспільства. Вони інвестують у цю сферу, надаючи інституційні гранти для організаційного розвитку та підтримки ініціатив, які мають важливе значення для державної політики. Ці фонди створюють сприятливі умови для громадських ініціатив, спрямованих на благо громадськості [38].

Наприклад, в Албанії створено Агентство з підтримки громадянського суспільства з метою сприяння його сталому розвитку та створенню сприятливих умов для громадських ініціатив. В Азербайджані Рада щодо державної підтримки Неурядові організації (далі – НУО) служить як посередник між громадськими організаціями та державними органами, а також надає фінансову та технічну підтримку організації громадянського суспільства (далі – ОГС) і допомагає їм в законодавчих ініціативах.

Цей аналіз різних моделей фондів громадянського суспільства, який порівнює досвід Азербайджану, Албанії, Хорватії, Естонії та Угорщини, може

бути корисним для українського громадянського суспільства та уряду України, які прагнуть досягти аналогічних цілей.

У різних країнах, таких як Хорватія, Естонія і Угорщина, були створені національні фонди громадянського суспільства з метою надання фінансової підтримки для розвитку громадянського сектора. Ці фонди вважаються інноваційними та успішними, і їх досвід широко використовується у створенні аналогічних фондів в інших країнах.

У Хорватії Національний фонд розвитку громадянського суспільства був створений з метою фінансування розвитку цього сектора. В Естонії Національний фонд громадянського суспільства був заснований для реалізації Концепції розвитку громадянського суспільства та підвищення професійних навичок організацій. Угорщина створила Національний громадянський фонд з метою підтримки малих організацій, які мали обмежені можливості отримання фінансування [38].

Загальні тенденції в діяльності цих фондів вказують на визнання урядами важливості громадянського суспільства для стабільності та демократії в країні. Вони були створені через відсутність достатніх фінансових ресурсів для розвитку сектора громадянського суспільства. Такі фонди забезпечують інституційну та програмну підтримку для зміцнення цього сектора та підвищення його стійкості.

Уряди різних країн створюють фонди громадянського суспільства з метою забезпечення незалежності та стабільності організацій громадянського суспільства, а також їхнього розвитку в більш стійкі інституції. Ці фонди є важливими ресурсами для невеликих організацій та місцевих ініціатив, які мають обмежені фінансові можливості.

У ряді країн, таких як Угорщина, Естонія та Азербайджан, громадянське суспільство залежало від проектів та грантів, і фонди були створені для заповнення цієї прогалини. Участь урядів у розвитку цих фондів вказує на їхнє бажання зробити внесок у створення стійкого громадянського суспільства. Державні кошти відіграють важливу роль у сприянні

партнерства між урядом і організаціями громадянського суспільства, спрямованому на досягнення загальних цілей [38].

Важливим етапом у створенні фондів була участь організацій громадянського суспільства, які допомагали визначити потреби сектора і пріоритети фінансування. Залучення ОГС і громадськості включало оприлюднення робочих документів у мережі Інтернет, проведення громадських слухань та створення робочих груп для участі представників ОГС у процесі прийняття рішень.

Процес створення фондів громадянського суспільства є цінним не лише для досягнення успішного результату, але й як самостійний етап. Цей процес встановлює підходи до співпраці між урядом та організаціями громадянського суспільства, які можуть служити як приклади для майбутніх завдань або проблем. Участь ОГС у цьому процесі важлива, оскільки вона дозволяє врахувати їхні потреби та пріоритети.

Фонди є частиною загальної стратегії щодо розвитку громадянського суспільства та його відносин з урядом і громадянами. Вони створюються в рамках політичних або законодавчих документів, які визначають загальні рамки взаємодії між державою та ОГС. Ці документи розробляються з урахуванням участі уряду та громадянського суспільства і встановлюють правовий статус, внутрішні структури управління та діяльність фондів [38].

Правовий статус фондів може бути різним, але всі вони користуються певним ступенем незалежності у своїй діяльності. Деякі з них засновані в рамках публічного права, а інші мають змішаний характер, де державна установа виступає у ролі засновника за формою приватного права.

В Азербайджані Рада НУО вважається спеціалізованою установою, яка є юридичною особою публічного права, створеною та діючою на підставі указу Президента. В Албанії Агентство є центральною бюджетною державною установою, а в Угорщині Національний громадський фонд отримував державні бюджетні асигнування та діяв під егідою Міністерства державного управління та юстиції. Однак фонди можуть мати різні форми

створення, такі як некомерційна юридична особа приватного права в Естонії або громадський фонд, зареєстрований в реєстрі Фондів в Хорватії [38].

Більшість фондів громадянського суспільства отримують основне фінансування з державного бюджету, проте вони працюють з різним ступенем незалежності від уряду. У фондах зазвичай є внутрішня структура управління, що складається зі стратегічних органів, виконавчих органів (виконавчих директорів) та персоналу, що адмініструє кошти. Стратегічні органи складаються з представників громадянського суспільства та урядовців, що дозволяє уряду наглядати за фондом через своїх представників, але фонд може приймати самостійні рішення щодо своїх пріоритетів і діяльності. Процедури прийняття рішень щодо надання грантів можуть проводитися різними органами, які можуть включати експертів та представників ОГС. Крім того, фонди повинні дотримуватися відкритих та прозорих процедур конкурсу, які описані в оголошенні, включаючи технічні та програмні вимоги, конкретні терміни повідомлення про рішення щодо поданих пропозицій.

Для успішного створення фонду важливо мати не лише достатню кількість коштів для його запуску, але й постійний та передбачуваний дохід протягом усього його існування. Стабільний дохід є ключовим, оскільки він забезпечує незалежність та безперервне функціонування організації. Проте, створення фонду не означає виведення коштів з інших державних органів; натомість, він має доповнювати надане державою фінансування. Зазвичай велика частина коштів надходить з державного бюджету, але фонди також можуть отримувати доходи з інших джерел, таких як приватні пожертвування та доходи від господарської діяльності.

У фондів громадянського суспільства є різні джерела доходу, включаючи державні асигнування, приватні пожертвування, а також фінансування від іноземних донорів. Наприклад, Національний фонд в Естонії може отримувати цільове фінансування на конкретні проекти від інших донорів. Однак важливою є також стратегія використання цих

ресурсів, адже фонди мають різноманітні функції, включаючи організаційну підтримку та підтримку проектів та розвиток сектору через різноманітні заходи. Важливою є також чітка стратегія для досягнення основної мети фонду та визначення пріоритетів на короткий та довгий терміни.

Наш аналіз міжнародного досвіду взаємодії між владою та громадськістю щодо імплементації в Україні виявив два активно діючі напрямки інновацій – волонтерський та інвестиційно-проектний.

У розвинених демократичних країнах загальна стратегія та пріоритети визначаються керівним органом фонду, як у випадку Угорщини, де ця функція здійснюється Радою Фонду. Фонди є ключовим ресурсом для «інституційного фінансування», що підтримує загальні операції організацій громадянського суспільства, а не тільки окремі заходи.

Хоча більшість організацій громадянського суспільства стикається з фінансовою нестабільністю через проєктний підхід, волонтерські благодійні фонди, об'єднання та організації вже діють в Україні. Ці організації демонструють великий потенціал і співпрацюють як з військовими підрозділами, так і з цивільним населенням, що перебуває в зоні бойових дій.

2.2. Досвід антикорупційної діяльності інститутів громадянського суспільства в Україні

Корупція, визнана людством як постійна проблема, є результатом безмежності інститутів публічної влади та людської природи. Її наслідки спотворюють взаємини в суспільстві та деморалізують його. На жаль, на деякому етапі розвитку України корупція стала прийнятною для громадян, як невід'ємна частина життя, що не може бути подолана. Таке уявлення загрожує будь-яким реформам та виграшу для тих, хто не бажає бачити Україну розвиненою та мирною.

З 2014 року в Україні було внесено значні зміни, спрямовані на боротьбу з корупцією. Було прийнято нове антикорупційне законодавство, створено антикорупційні органи та інфраструктуру, включаючи Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру та Вищий антикорупційний суд. Однак результати залишаються неоднозначними, оскільки корупція залишається вкоріненою в суспільне життя.

Існує різноманіття методів боротьби з корупцією, включаючи репресивні (розслідування та покарання винних) та превентивні (підвищення прозорості, підзвітності та правової обізнаності). Міжнародний досвід підтверджує, що активна участь громадян є важливою у передових заходах протидії корупції. Навіть науковці визнають, що без підтримки громадськості боротьба з корупцією буде марною. Основними видами контролю з боку громадськості є суспільний, соціальний, громадський.

Суспільний контроль – це система механізмів, які забезпечують взаємодію між членами суспільства для встановлення, збереження та розвитку норм, цінностей та стандартів поведінки. Суспільний контроль може бути реалізований через різні інституції та механізми, такі як правоохоронні органи, політичні інституції, засоби масової інформації та культурні норми. Метою суспільного контролю є забезпечення порядку, стабільності та дотримання законів у суспільстві.

Тоді як соціальний контроль являє собою процес впливу на поведінку та відносини між індивідами в рамках соціальних груп і спільнот. Соціальний контроль може бути реалізований через позитивне посилення (нагороди, похвала) або негативне посилення (кара, виключення) з метою забезпечення відповідності нормам та очікуванням спільноти. Його мета полягає у забезпеченні внутрішньої стабільності та гармонії у соціальних групах.

Громадський контроль – це процес контролю, який здійснюють громадяни або громадські організації над урядом, державними установами або іншими суспільними інституціями. Громадський контроль може включати

моніторинг діяльності державних органів, публічну критику, участь у громадських обговореннях та інші форми громадянської активності.

Метою громадського контролю є забезпечення відкритості, прозорості та відповідальності владних структур перед суспільством. В Україні загальноприйнято використовувати термін «громадський контроль» для опису процесу, який означає активну участь громадян та громадських організацій у нагляді за діяльністю уряду та інших суспільних інституцій.

Аналізуючи способи протидії корупції в Україні, дослідники відзначають, що багато країн вже розвинули ефективні механізми протидії корупції. Серед них виділяються реальне бажання та прагнення до ефективної боротьби з корупцією, створення дієвого законодавства і важливість залучення громадських організацій до цього процесу [24, с. 75]. Безумовно участь громадян має велике значення у протидії корупції. Суспільство може стати потужною силою, що здатна зупинити системну корупцію. Основними передумовами корупції є відсутність системи суспільного контролю за діяльністю органів влади та слабкість громадянських інститутів.

Згідно з дослідженнями, успішна боротьба з корупцією можлива лише за умови активної участі громадянського суспільства. Включаючи суспільство у повноцінне партнерство у вирішенні проблеми корупції, держава може підвищити рівень довіри громадян і забезпечити успішний результат у боротьбі з цим явищем.

Дослідники, такі як О.Бусол та О.Костенко, підтримують думку про активну участь громадян у формуванні антикорупційної політики держави. Вони рекомендують громадським організаціям використовувати різноманітні механізми протидії корупції, такі як консультації з громадськістю, участь у робочих групах та круглих столах з представниками влади, а також проведення громадських експертиз і моніторингів [4].

Ця думка відображає переконання, що громадянське суспільство відіграє ключову роль у демократизації держави та боротьбі з корупцією.

Законодавство надає громадянам право брати участь у різних аспектах антикорупційної діяльності, включаючи моніторинг закупівель, проведення антикорупційних експертиз і громадський контроль за діяльністю органів влади.

Один з способів залучення громадськості до боротьби з корупцією – це створення громадських рад при державних органах. Наприклад, згідно зі статтею 14 Закону України «Про запобігання корупції», громадський контроль за діяльністю Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) покладається на Громадську раду при цьому агентстві. Громадська рада має виконувати різноманітні функції, включаючи моніторинг ефективності діяльності НАЗК, розгляд звітів та затвердження висновків щодо них, а також участь у розробці антикорупційної стратегії та програм.

Відповідно до статті 31 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» передбачається можливість створення Ради громадського контролю при Національному антикорупційному бюро (далі – НАБУ). Ця рада також має різні функції, включаючи заслуховування інформації про діяльність НАБУ, проведення громадського моніторингу та організацію публічних заходів для обговорення актуальних питань діяльності бюро.

За наявності відповідного антикорупційного законодавства, участь громадськості у протидії корупції може бути дієвою. Проте на практиці існує безліч перешкод, які уповільнюють цей процес. Ці перешкоди включають відсутність культури повідомлення про корупційні вчинки, обмеження у доступі до публічної інформації та спроби органів влади контролювати громадські об'єднання.

Україна також має інститут викривачів, які відіграють ключову роль у боротьбі з корупцією та іншими порушеннями. Однак цей інститут часто стикається з численними проблемами, які обмежують його ефективність. Перш за все, відсутність достатнього фінансування ускладнює роботу викривачів та призводить до обмеження їх здатності реагувати на порушення.

Крім того, недостатній досвід інституцій та фахівців у сфері захисту викривачів створює перешкоди для забезпечення їх безпеки та захисту від можливих тиску та помсти. Необхідно здійснити значні зусилля для покращення законодавства, забезпечення фінансової підтримки та розвитку інституцій, що відповідають за захист викривачів, щоб зробити цей інструмент більш ефективним у боротьбі з корупцією та іншими порушеннями.

Отже, для зниження рівня корупції держава повинна активно співпрацювати з громадськістю і пам'ятати про важливість наступних організаційно-правових умов:

- забезпечення прозорості діяльності органів влади та доступу громадян до публічної інформації;

- інформування громадськості про виявлені факти корупційних дій;

- вдосконалення антикорупційного законодавства, щоб забезпечити ефективну участь громадян у формуванні та реалізації антикорупційної політики;

- створення умов для проведення громадською спільнотою антикорупційної експертизи та конструктивного діалогу між владою та громадськістю;

- проведення заходів із залучення громадськості до інформування про запобігання та протидію корупції, що сприяють формуванню неприйняття корупції серед громадян.

Участь громадськості у боротьбі з корупцією може вирішити багато проблем у державі, зокрема: підвищення довіри населення до органів влади, що сприятиме більш ефективній боротьбі з корупцією; створення реальних умов для того, щоб громадяни могли активно брати участь у реалізації антикорупційних заходів; забезпечення формування партнерських відносин між владою та громадськістю, що сприятиме прийняттю більш ефективних управлінських рішень у сфері запобігання корупції; покращення реалізації

антикорупційної політики завдяки активній участі громадськості, оскільки її присутність в цьому процесі може ускладнити вчинення корупційних дій.

Запобігання корупції можливе завдяки застосуванню правових заходів, але їх успішність залежить від підтримки громадськості. Наша думка полягає в тому, що участь громадськості у формуванні та реалізації антикорупційної політики та запобіганні корупції повинна бути визнана пріоритетною. Засада співпраці між органами влади та громадськістю має бути впроваджена в діяльність кожного владного суб'єкта.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1. Адаптація польського досвіду інститутів громадянського суспільства у сфері протидії корупції в органах публічної влади

Для вивчення антикорупційної політики та ролі громадянського суспільства цікавим є аналіз досвіду деяких країн, який може бути використаний як зразок для ефективних реформ у різних країнах, включаючи Україну. Дві східноєвропейські країни, Республіка Польща та Румунія, що демонструють стрімкий розвиток інститутів громадянського суспільства після розпаду Радянського Союзу в кінці ХХ століття, слід розглядати як приклади.

Польща пережила демократичну та антитоталітарну революцію 1989 року, яка була першою такого типу в Центральній та Східній Європі. Вона відрізняється від інших революцій того часу своїми передумовами, рушійними силами та ходом подій, оскільки була результатом масового суспільного руху в Польщі. Згідно з «Позицією по питанню політичних реформ», яку прийняв «круглий стіл» 1989 року, політична система Польщі мала базуватися на таких принципах, як: політичний плюралізм, свобода слова, демократичний порядок формування державної влади, незалежність судів та місцеве самоврядування з повнотою прав і свобод.

В 1989 році в Польщі був утворений Круглий стіл, в якому брали участь урядові представники, представники опозиції, а також релігійні та громадські лідери. Цей форум став місцем для діалогу та узгодження щодо майбутнього країни. Результатом Круглого столу стало укладення угоди між урядом і опозицією про перехід до демократії та проведення вільних виборів. Ці події

відіграли важливу роль у визволенні Польщі від комуністичного режиму та встановленні демократичних засад у країні.

Після розпаду системи «партія-держава» влада в Україні стала розділеною між парламентом, президентом, урядом та центральною адміністрацією. Принцип єдності влади, що раніше втілювала комуністична партія, був замінений принципом розподілу влади між законодавчою, виконавчою та судовою гілками.

Важливо відзначити, що на початку цього періоду керівництво держави не одразу зосередило свою увагу на розробці чіткої та ефективної антикорупційної політики. Аналіз політичного процесу того часу показує, що ініціативи уряду з боротьби з корупцією частіше за все обмежувалися лише передвиборчими обіцянками. Протягом тривалого часу відсутній був і фундаментальний законодавчий базис для боротьби з корупцією, а взагалі не існувала антикорупційна стратегія, яка б сприяла розробці та впровадженню відповідної політики.

За словами А.І. Рибачака, польські дослідники корупції 1990-х і початку 2000-х років виділяють два типи корупції: «розпорошену корупцію», коли окремі посадовці (лікарі, чиновники, педагоги тощо) діють на користь певних інтересів, і «організовану корупцію мафіозного типу», яка широко поширена в правоохоронних органах, судах та контролюючих структурах [30].

Д.Г. Заброра та О.О. Кашкаров вважають, що в Польщі антикорупційна політика базується на децентралізованій моделі формування антикорупційних інституцій, яка передбачає розподіл повноважень між правоохоронними та іншими державними органами. Ця модель передбачає, що частина повноважень у сфері боротьби з корупцією розподіляється між вищими органами державної влади (президентом, парламентом, урядом) та одним (або декількома) державними органами, які виконують правоохоронні функції. Наприклад, при Президентові Польщі діє Департамент державного управління, який разом з МВС забезпечує запобігання та протидію корупції [8, с. 124].

Початок дослідження причин виникнення та поширення корупції в Польщі, а також розроблення стратегій її запобігання та боротьби зафіксовано починаючи з початку 2000-х років під впливом європейських інститутів та євроінтеграційної політики. У травні 2000 року віце-прем'єр міністром Л. Бальцервичем була ініційована створення робочої групи з підготовки звіту про основні джерела корупції та розроблення плану дій щодо її ліквідації.

У вересні 2002 року урядом було затверджено державну програму боротьби з корупцією «Антикорупційна Стратегія» (Strategia Antykorupcyjna). Для реалізації цієї програми була створена Надзвичайна кодифікаційна комісія Сейму, яка мала готувати зміни до нормативно-законодавчої бази. Це стало початком впровадження та реалізації антикорупційної політики в Польщі.

Антикорупційна Стратегія, яка була прийнята із заходами, що майже повністю були реалізовані, була об'єктом ґрунтовного звітування Ради міністрів у жовтні 2004 року. Однак, розглядаючи боротьбу з корупцією як неперервний процес, було розроблено II етап Антикорупційної Стратегії (2005-2009 рр.). Цей етап передбачав реалізацію законодавчих, організаційних, освітніх та інформаційних заходів, доповнених новими галузями корупційного ризику та завданнями, пов'язаними з постійним моніторингом ефективності вжитих заходів. Основною метою II етапу було запобігання корупційним явищам та формування в суспільстві відповідних етичних установок, що характеризуються неприйняттям корупційної поведінки [44].

Обрання нового уряду у вересні 2005 року, який висунув пріоритетом боротьбу з корупцією, відіграло значну роль у впровадженні антикорупційної політики. Новий уряд зосередив увагу на формуванні ефективної системи державного управління, спрямованої на співпрацю з громадянським суспільством.

Доступ до інформації визнається одним зі способів контролю за діяльністю всіх гілок влади. Польща сьогодні посідає 22-е місце у світовому рейтингу свободи преси за індексом «Reporters Without Borders».

Поміж інших інструментів, які сприяють запобіганню та боротьбі з корупцією, громадяни отримують ще одну можливість – подання заяв щодо виявлення корупційних порушень до відповідних органів. Для полегшення цього процесу були створені спеціальні електронні платформи, що відкривають можливість фактичного залучення громадян до антикорупційної політики.

У Польщі існують ключові нормативні акти, які регулюють сферу протидії корупції, включаючи Конституцію Республіки Польща, Кримінальний кодекс, Закон про державні закупівлі (який контролює процедури закупівель та захищає конкуренцію), Закон про державну службу, Кодекс етики державної служби, Закон про протидію легалізації доходів злочину, терористичному фінансуванню та інші нормативні документи.

Серед основних органів, що беруть участь у запобіганні та боротьбі з корупцією в Польщі, можна виділити наступні:

- координаційна група з стратегії боротьби з корупцією при Міністерстві внутрішніх справ та адміністрації, яка координує та здійснює моніторинг заходів, проводить аналіз корупційних явищ та співпрацює з неурядовими організаціями та органами Європейського Союзу;
- вища контрольна палата, яка здійснює контроль за виконанням державного бюджету та надійністю діяльності органів державного управління та інших господарюючих суб'єктів;
- антикорупційна група при Міністерстві фінансів;
- управління державної служби;
- управління державних закупівель;
- департамент з протидії корупції, тероризму та організованої злочинності при Агентстві внутрішньої безпеки;
- інститут Омбудсмена;

- поліція [45].

Створення Центрального антикорупційного бюро (далі – ЦАБ) у 2006 році виявилось важливим кроком у впровадженні антикорупційної політики в Польщі. Діяльність ЦАБ включає такі аспекти: виявлення, запобігання та розкриття злочинів у діяльності державних установ, виборах, референдумах, фінансуванні політичних партій та дотаціях, що лежать у сфері економічних інтересів держави; розкриття та запобігання випадкам недотримання законів щодо обмеження підприємницької діяльності осіб, які виконують громадські функції; виявлення випадків порушення законодавства у сфері приватизації та комерціалізації, надання державних закупівель, а також контроль за правильністю декларацій про майно та підприємницьку діяльність.

Разом з тим, з прийняттям Антикорупційної Стратегії важливою стала роль громадянського суспільства у протидії корупції. У Польщі діє кілька неурядових організацій, таких як: Transparency International Poland, Фонд Batorego, Центр громадянської освіти та інші. Їх діяльність спрямована на реєстрацію випадків корупції, моніторинг законодавства, підтримку громадянських ініціатив та проведення освітніх заходів.

Антикорупційна стратегія була спроектована таким чином, щоб її виконання базувалося на співпраці між різними суб'єктами, відповідальними за реалізацію конкретних завдань. Залучення неурядових організацій, як під час розробки, так і під час впровадження Антикорупційної Стратегії, мало забезпечити її правильне виконання та сприяти ефективності запланованих заходів.

У сфері протидії корупції в «третьому секторі» виділяють чотири основні сфери діяльності (табл. 3.1).

Згідно з рапортом Антикорупційної робочої групи Світового банку про Польщу, основні сфери з високим рівнем корупційних зв'язків включають інфраструктуру, інформатизацію державного управління, використання коштів ЄС, оборонний та енергетичний сектори, охорону навколишнього середовища та місцеві органи влади.

Таблиця 3.1

Основні сфери діяльності в сфері протидії корупції

<i>Сфера діяльності</i>	<i>Опис</i>
Контрольна діяльність	Аналіз роботи бюрократичного апарату, якість наданих послуг, рівень публічних витрат та захист громадянських прав.
Підвищення рівня суспільної свідомості	Організація суспільно-інформаційних кампаній та освітніх програм з метою переконання суспільства у шкідливості корупції.
Робота експертних комісій	Проведення експертиз щодо проблем корупції, дослідження громадської думки, організація конференцій та семінарів експертів.
Юридичне консультування	Надання юридичної підтримки громадянам у захисті їх прав від несправедливості.

Джерело: [42]

В Польщі було впроваджено «Антикорупційну громадянську картку», яка надає громадянам доступні нормативні рекомендації щодо боротьби з корупцією та інформацію про дії у випадку вимагання хабаря. Просвітньо-інформаційна робота також важлива і проводиться на рівні держави та регіонів через конференції, школи для чиновників та розповсюдження інформаційних матеріалів [43].

Залучення громадськості є ключовим аспектом ефективної антикорупційної політики в Польщі. Створення та діяльність Моніторингового комітету з представників громадянського суспільства покладає на нього функцію громадського контролю за реалізацією антикорупційної політики, охоплюючи широкий спектр діяльності [6].

У 2013 році Сілезький технологічний університет разом з іншими бізнес-школами в Польщі впровадив програму антикорупційної освіти, розроблену Principles for responsible management education (PRME). Ця програма мала за мету залучити студентів до розуміння проблеми корупції та підготувати майбутніх лідерів з високою культурою нетерпимості до корупції. Основною складовою цієї програми був предмет «Природа корупції усередині організації та її попередження», який введений для вивчення нових методів управління та етики в корпоративному середовищі. Ця ініціатива

стала важливою, оскільки спонукала студентів детальніше дослідити механізми корупції та шляхи її протидії.

Антикорупційна стратегія в Польщі продемонструвала свою ефективність, як показують дані Transparency International щодо Індексу сприйняття корупції. Країна займала 67-е місце у 2004 році, 45-е у 2010 році, 29-е у 2015 році та 42-е у 2021 році, та 47-е у 2023 році. Це свідчить про певний прогрес у боротьбі з корупцією в країні.

Отже, успіх антикорупційної політики в Польщі обумовлений поєднанням демократичних реформ та розвитку громадянського суспільства. Влада та громадськість визнали, що корупція заважала впровадженню подальших реформ та загрожувала стабільному розвитку країни.

Адаптація польського досвіду протистояння інститутів громадянського суспільства корупції для України може бути важливим кроком у покращенні ситуації з корупцією в країні. Оскільки Польща вже пройшла шлях у боротьбі з цим негативним явищем та досягла певних успіхів, українському суспільству варто розглянути можливість використання деяких аспектів її антикорупційної стратегії. Ось кілька можливих напрямків адаптації польського досвіду до українських реалій:

1. Створення ефективних механізмів міжінституційного протистояння: Україні може бути корисною польська модель залучення різних інститутів, включаючи судову систему, правоохоронні органи, та органи громадянського суспільства, до спільної боротьби з корупцією. Це може включати створення спеціалізованих антикорупційних органів, які б координували зусилля різних інститутів.

2. Розробка освітніх програм та інформаційних кампаній: Україні може бути корисною польська практика впровадження антикорупційних освітніх програм, особливо в університетах. Також важливо проводити інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення свідомості громадян про шкідливість корупції та її наслідки для суспільства.

3. Залучення громадянського суспільства до процесу моніторингу та контролю: Україні може бути корисною польська практика залучення громадських організацій до моніторингу діяльності владних структур та виявлення випадків корупції. Це може здійснюватися через створення спеціальних механізмів громадського контролю та сприяння розвитку активного громадянського суспільства.

4. Посилення правової бази для боротьби з корупцією: Україні може бути корисною польська практика реформування законодавства для підвищення ефективності боротьби з корупцією. Це може включати удосконалення механізмів розслідування корупційних злочинів, посилення відповідальності за корупційні дії та створення прозорих правил для державних закупівель та інших процедур.

Адаптація польського досвіду до умов України може виявитися важливим інструментом у боротьбі з корупцією та зміцненні демократії в країні.

3.2. Інноваційні заходи із стимулювання комунікативної взаємодії органів публічної влади з громадськістю щодо реалізації громадського контролю у сфері протидії корупції

Ефективна боротьба з корупцією потребує узгоджених, систематизованих і координованих заходів, які базуються на одній концепції. З початку 1990-х років український уряд прийняв ряд заходів для розробки стратегії протидії корупції, включаючи загальнодержавні програми, плани та концепції. Однак антикорупційне законодавство було переважно декларативним, а санкції за порушення його положень були недостатньо ефективними. Це не зупинило потенційних корупціонерів, і рівень корупції продовжував зростати, що підтверджувалось численними дослідженнями, як національними, так і міжнародними. Таким чином, можна стверджувати, що

до 2014 року в Україні не існувало ефективної антикорупційної стратегії, яка б враховувала серйозність проблеми та актуальність ситуації [5; 33; 34].

Україна перший раз прийняла Національну антикорупційну стратегію у 1997 році, разом з початком першої адміністративної реформи. Цей документ встановив основні принципи та напрямки боротьби з корупцією в країні. Протягом наступних років стратегія проходила різноманітні зміни та поповнення, щоб врахувати зміни в суспільстві та досвід боротьби з корупцією.

До 2017 року були прийняті деякі нормативно-правові акти щодо боротьби з корупцією в Україні, що можна вважати позитивними кроками. Наприклад, прийнято Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року, який регулює статус, права та обов'язки державних службовців. Також була внесена нова редакція Указу Президента України «Про Національну раду з питань антикорупційної політики», і було розпочато роботу над створенням цього інституту, включаючи запровадження електронного декларування. Одним з позитивних аспектів є те, що тепер декларації будуть подаватися в електронному вигляді на веб-порталі відповідного відомства. Якщо загальна вартість майна декларанта перевищує 50 разів суму прожиткового мінімуму для працездатних осіб, то він зобов'язаний задекларувати всі свої доходи та майно. Подані декларації формують відповідний реєстр, який доступний онлайн для всіх бажаючих.

У 2020 році була прийнята нова Національна антикорупційна стратегія на період 2020-2025 років, яка охоплює широкий спектр заходів та ініціатив для боротьби з корупцією. Серед інновацій можна виділити впровадження електронного декларування, посилення моніторингу фінансових операцій та інші заходи для підвищення прозорості та відкритості державних структур.

Румунія прийняла беззастережну умову фінансової прозорості посадовців, яка передбачає постійний контроль за їхніми статками. Для забезпечення цього контролю десять осіб служби з повернення активів мають прямий доступ до різних баз даних, включаючи нерухомість, демографічні

дані, транспорт, власників зброї та інтелектуальну власність. Їм дозволяється отримувати інформацію про наявність яхт, кораблів, літаків, а також договорів експортно-імпортних операцій та перетин кордону за допомогою спеціальних запитів. У 2007 році була створена Національна агенція з доброчесності, яка є проміжним органом між фіскальною службою та Національним антикорупційним директором. Її співробітники, незалежно від наявності юридичної або економічної освіти, мають право перевіряти фінансові зобов'язання та статки особи за всіма наявними базами даних у державі. У разі суттєвої розбіжності між доходами та видатками працівники Національної агенції з доброчесності можуть викликати особу на пояснення. Якщо особа не може пояснити законні джерела походження активів у своєму власності, це може викликати серйозні підозри щодо незаконного збагачення [35; 21].

Електронне декларування та моніторинг способу життя суб'єктів декларування в Україні потребують подальшого розвитку та вдосконалення відповідно до міжнародних стандартів. Це є ключовим інструментом у системі запобігання корупції та забезпечення доброчесної публічної служби. Нинішній розвиток системи електронного декларування та моніторингу потребує автоматизованих систем перевірки достовірності даних [35].

Стаття 172-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за подання недостовірних відомостей у декларації про майно або інші цінні об'єкти [12]. Згідно зі статтею 366-2 Кримінального кодексу України, умисне внесення завідомо недостовірних відомостей до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, карається штрафом або громадськими роботами, а у випадку, якщо сума недостовірних відомостей перевищує певні пороги, передбачена більш сувора відповідальність [15].

Стратегія передбачає впровадження системного підходу до протидії корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування на основі аналізу корупційних ризиків. З цією метою Національне агентство з питань

запобігання корупції затвердило Методологію управління корупційними ризиками у 2021 році. Ця методологія визначає процедури управління корупційними ризиками для державних та місцевих органів, які приймають антикорупційні програми, включаючи оцінку, моніторинг, оцінку виконання та перегляд таких програм. Методологія може застосовуватися для управління корупційними ризиками у діяльності інших юридичних осіб, незалежно від їх організаційно-правової форми. Хоча більшість положень антикорупційної стратегії на 2014-2017 роки були виконані, до кінця 2017 року її реалізація можливо ще не була завершена [22; 28].

Для покращення антикорупційної політики пропонується ряд додаткових заходів, спрямованих на зміну ставлення суспільства до корупції та формування психологічної установки щодо її неприйнятності. Спочатку необхідно звернути увагу на освіту дітей, включаючи антикорупційні уроки у школах, які будуть зрозумілими та цікавими. Далі слід розглянути введення антикорупційних дисциплін у вищих навчальних закладах. Потім можна вдосконалити інформаційні кампанії та звернутися до широких верств суспільства, щоб залучити їх до активної участі в антикорупційній діяльності [34].

Важливо створити умови, щоб громадяни не боялися повідомляти про факти корупції, а також сприяти формуванню нової політичної еліти, яка була б бездоганною відносно корупції. Це може стимулювати участь населення в антикорупційній діяльності. Переконані, що реалізація цих заходів у рамках Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки сприятиме покращенню ситуації та стимулюватиме активну участь громадян у боротьбі з корупцією.

Україна знаходиться у процесі реформування державного законодавства з метою покращення правової системи та наближення до світових стандартів життя. Проте недостатня ефективність інструментів протидії корупції та деяке лояльне ставлення частини населення до цього явища ускладнюють проведення реформ та загальний розвиток держави.

Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) є ключовим органом у боротьбі з корупцією в Україні. В рамках стратегії розвитку НАЗК на період 2021-2025 років передбачено ряд заходів, спрямованих на підвищення ефективності антикорупційної політики в країні. Зокрема, у стратегії передбачено:

- підвищення ефективності моніторингу декларацій посадовців;
- розвиток та підтримка електронних сервісів для забезпечення прозорості діяльності влади та підприємств;
- упровадження нових стандартів виявлення та розслідування корупційних правопорушень;
- зміцнення міжнародного співробітництва та взаємодії з міжнародними антикорупційними організаціями [29].

Також НАЗК активно працює над формуванням та реалізацією антикорупційної політики, включаючи розробку та впровадження нових антикорупційних законів, політик та програм. Це свідчить про зосередженість НАЗК на досягненні конкретних результатів у боротьбі з корупцією в Україні.

Існує кілька інноваційних заходів для стимулювання комунікативної взаємодії між владою та громадськістю у сфері боротьби з корупцією:

1. Стимулювання журналістських розслідувань: уряд може надавати фінансову підтримку або надавати доступ до інформації та ресурсів для журналістів, які проводять розслідування корупційних справ. Також можна створити конкурси на кращі розслідування корупційних випадків з винагородами за найкращі матеріали.

2. Інститут викривачів: створення механізмів захисту та підтримки викривачів корупції, які надають інформацію про корупційні дії у владі. Це може включати гарантії безпеки, конфіденційність та можливість отримання винагороди за надану інформацію.

3. Громадські організації з освітньо-просвітницькою діяльністю: створення та підтримка громадських організацій, які спеціалізуються на

освіті громадян щодо принципів прозорості, публічності та боротьби з корупцією. Ці організації можуть проводити тренінги, семінари, кампанії та інші заходи для підвищення обізнаності громадян.

4. Публічні форуми та обговорення: організація публічних обговорень та форумів, на яких представники влади можуть відповідати на запитання громадян щодо боротьби з корупцією, а також спільно шукати шляхи вирішення цієї проблеми.

Інноваційні заходи можуть сприяти покращенню взаємодії між владою та громадськістю у сфері боротьби з корупцією та забезпечити більш ефективні результати в цій сфері.

Для поліпшення комунікативної взаємодії між інститутами влади та громадянським суспільством у справах протидії корупції, необхідно постійно вдосконалювати законодавче забезпечення взаємодії органів державного управління та громадян України. Це включає створення, використання та взаємодію різних підсистем електронного врядування, встановлення стандартів надання інформації про протидію та запобігання корупції, постійний моніторинг результатів впровадження антикорупційних реформ та їх економічної ефективності. Також слід зменшувати ризики корупції за допомогою розвитку та поширення систем електронних послуг, систематично проводити просвітницькі кампанії та інші комунікативні заходи з антикорупційною спрямованістю.

ВИСНОВКИ

Україна постійно активно розвивала та вдосконалювала свою Національну антикорупційну стратегію, спрямовану на боротьбу з корупцією та підвищення прозорості та відкритості у державних структурах. Перші кроки в розробці Національної антикорупційної стратегії були зроблені у 1997 році разом з початком першої адміністративної реформи. З тих часів стратегія пройшла кілька етапів удосконалення та оновлення. Попередні стратегії визначали важливі кроки у цьому напрямку, а нова стратегія на 2020-2025 роки відображає стрімке удосконалення та впровадження новаторських підходів у боротьбі з корупцією. І найважливіше місце тут відведено саме комунікації та взаємодії органів публічної влади та громадськості, особливу увагу приділено громадському контролю. Тому напрями вдосконалення цієї взаємодії і форм громадського контролю потребують особливої уваги в контексті інновацій в Національній антикорупційній стратегії та досвіду міжнародних партнерів у сфері боротьби з корупцією.

Розв'язання поставлених відповідно до визначеної мети завдань уможливило формулювання наступних висновків.

1. У контексті боротьби з корупцією, ефективні комунікації між органами публічної влади та громадськістю є важливим елементом громадського контролю. Громадський контроль передбачає активну участь громадян у моніторингу діяльності державних структур, виявленні корупційних правопорушень та впливі на прийняття рішень для забезпечення прозорості, відповідальності та ефективності управління.

Комунікація між владою та громадськістю може здійснюватися через різноманітні канали, такі як публічні форуми, засідання, прес-конференції, соціальні медіа, веб-платформи тощо. Ці канали дозволяють органам влади інформувати громадськість про свою діяльність, вислуховувати погляди та

думки громадян щодо проблем корупції та взаємодіяти з ними для пошуку спільних рішень.

Корупція – це зловживання владою чи впливом з метою особистої вигоди. Вона проявляється як у сфері державного, так і приватного секторів, включаючи засоби масової інформації та громадянське суспільство. Учасниками можуть бути окремі особи, компанії або організації, включаючи політичні партії. Корупційні дії передбачають отримання вигоди або привілеїв для обох сторін. Визначення корупції є етичним та суб'єктивним, відображаючи моральні і соціальні норми. Комплексний аналіз корупції зазвичай проводиться з інституціональної перспективи, розглядаючи її як соціальні відносини, пов'язані з використанням суспільних ресурсів для досягнення індивідуальних цілей.

2. Ефективна антикорупційна політика стала невід'ємною умовою для сталого розвитку суспільства та держави. Основні напрями реформування законодавства з боротьби з корупцією включають наступне: перегляд правової бази, прийняття нового законодавства щодо протидії корупції; реформа судової системи; зміни у державному управлінні та цивільній службі. У сучасних умовах корупція не лише загрожує розвитку соціально важливих сфер, таких як освіта та охорона здоров'я, але також стає засобом маніпулювання громадською думкою з метою дискредитації керівництва та збільшення соціальної напруженості у державі.

Громадський контроль у сфері боротьби з корупцією передбачає не лише виявлення фактів корупційних порушень, а й активну участь громадян у формуванні та реалізації антикорупційної політики. Це включає в себе залучення громадських організацій, експертів, активістів та інших зацікавлених сторін до процесів прийняття рішень, а також створення умов для відкритого обговорення та обміну інформацією.

Результати громадського контролю у запобіганні та протидії корупції можуть включати: можливість проведення перевірок уповноваженими державними органами на основі виявлених громадськістю фактів корупції;

формування громадської думки щодо виявлених та судово підтверджених корупційних злочинів; виявлення та протидія умовам, що сприяли розвитку корупції, які можуть бути нормативно-правового, організаційного та іншого характеру. Тобто стратегій боротьби із корупцією та стратегій запобігання корупційних правопорушень

3. Тривалий час в Україні характеризувався недостатньою розвиненістю законодавчої та інституційної бази для формування та реалізації антикорупційної політики на основі взаємодії органів публічної влади та громадськості. Головним завданням громадянського суспільства є контроль за діяльністю уряду, зокрема у сферах підвищеного корупційного ризику, таких як сфера публічних закупівель, проведення антикорупційних реформ. Ініціативи держави та інститутів громадянського суспільства щодо боротьби з корупцією повинні бути спрямовані не лише на політичні та інші установи, а й на активну участь громадян. Постійна профілактична та попереджувальна робота всіх державних органів та інститутів громадянського суспільства є ефективним механізмом боротьби з корупцією. Сьогодні в Україні антикорупційна політика ґрунтується на Національній антикорупційній стратегії DNA 2021 – 2025, яка враховує потреби суспільства та відображає консультації всіх зацікавлених сторін, а також результати наукових досліджень.

4. Україна пройшла довгий шлях у формуванні та впровадженні механізмів боротьби з корупцією на законодавчому рівні. Специфіка національного законодавства України у сфері протидії корупції полягає в тому, що корупційні дії можуть бути визнані не лише кримінальними правопорушеннями, а й адміністративними порушеннями, хоча міжнародні норми визнають корупцію як важливий кримінальний порушення з великим ступенем суспільної небезпеки. Правову базу протидії корупції складають норми, які сприяють виявленню, припиненню, розкриттю та розслідуванню корупційних порушень.

Тривалий час в Україні характеризувався недостатньою розвиненістю законодавчої та інституційної бази для формування та реалізації антикорупційної політики на основі взаємодії державних органів та громадськості.

5. У сучасному українському суспільно-політичному контексті процес діджиталізації та доступ до онлайн можливостей грають ключову роль у протидії корупції та взаємодії громадянського суспільства з державою. Цей процес сприяє створенню онлайн простору, що розширює можливості активності громадськості, а також дозволяє державі формалізувати та розвивати відносини з громадянами через онлайн-взаємодію. Законодавчі ініціативи, такі як «Держава в смартфоні» та «Держава і Я» (ДіЯ), є підтвердженням цього підходу.

Отже, ефективна комунікація органів публічної влади з громадськістю в сфері боротьби з корупцією сприяє зміцненню громадського контролю, підвищенню прозорості та відповідальності управління, а також формуванню довіри громадян до державних інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афонін Е. А., Гонюкова Л. В., Войтович Р. В. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики. Київ : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2006. 160 с.
2. Бабенко К.А., Лазаренко С.Ж. Засади державної комунікативної політики щодо запобігання та протидії корупції. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 1. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=800> (дата звернення 23.04.2024)
3. Безкарність та недієве правосуддя тримають Україну на корупційному дні. Індекс сприйняття корупції – 2016. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-spi-2016/> (дата звернення 15.03.2024)
4. Бусол О.Ю., Костенко О.М. Концепція протидії корупційній злочинності в Україні потребує нових підходів: основні тези. *Публічне право*. 2016. No 2. С. 143-151.
5. Головкін Б.М. Механізм запобігання корупції. *Часопис Київського університету права*. 2018. No 4. С. 254–260.
6. Дем'янчук В. А. Досвід реалізації антикорупційної політики в Польщі та Німеччині: уроки та застереження для України. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2017. № 4(80). С. 151-158. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/237/225> (дата звернення: 11.12.2024).
7. Динаміка оцінки населенням України якості надання адміністративних послуг. Опитування методом face-to-face було проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 23 серпня – 2 вересня 2023 р. URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Dynamika-2014-2023_Otsinka-naselenyam-Ukrayiny-yakosti-nadannya-adminposlug.pdf (дата звернення: 08.03.2024).

8. Заброда Д. Г., Кашкаров О. О. Основні моделі державних інституцій, відповідальних за реалізацію державної антикорупційної політики. *Форум права*. 2013. № 4. С. 121-126. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=FP_index.htm_2013_4_23 (дата звернення: 19.04.2024).

9. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. С. 314.

10. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XI *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. С. 650.

11. Іванюк О.В. Перспективи впровадження інформаційних технологій у вітчизняній системі публічного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/37.pdf (дата звернення 09.04.2024)

12. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Додаток до No 51. Ст. 1122. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10-Text> (дата звернення 11.04.2024).

13. Комунікаційні кампанії. Трансперенсі Інтернешнл Україна. URL: <https://tiukraine.org/project/comcampaigns/> (дата звернення 19.01.2024).

14. Краснопольська Т. М. Взаємодія громадянського суспільства та правової держави: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2015.

15. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 No 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. No 25–26. 131.1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14-Text> (дата звернення 11.05.2023).

16. Кулешов В. В. Методи громадського контролю представницьких органів влади: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. № 3(46). С. 24-35.

17. Ладонько Л. С., Михайловська Е.В., Кунденко А.В. Децентралізація державного управління як основа публічного менеджменту на місцевому рівні. *Актуальні проблеми державного управління*. Харків, 2016. №2 (50). С. 1-5.
18. Мазур В. Г. Комунікації як механізм взаємодії державних органів влади та громадськості на регіональному рівні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 8. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=313>
19. Мельник Л. А. Європейський досвід ефективної взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 4. С. 20-31. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2019/20.pdf
20. Міжнародний досвід боротьби з корупцією як вектор формування національної антикорупційної політики: огляд законодавства Румунії. URL : <https://veche.kiev.ua/journal/4910/> (дата звернення: 11.05.2023).
21. Моніторинг способу життя: огляд міжнародної практики, можливість застосування в Україні. URL: https://issuu.com/undpukraine/docs/monitor_final (дата звернення: 11.05.2022).
22. НАБУ. Звіт за серпень 2016 – лютий 2017. URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/nab_report_02_2017_0.pdf (дата звернення: 10.05.2023).
23. Нонік В. В. Інформаційно-комунікаційний інструментарій антикорупційної політики України. *Економіка та держава*: науково-практичний журнал. 2019. №8. С. 99-104.
24. Ординський В.Л. Роль громадянського суспільства та ЗМІ у боротьбі з корупцією. *Європейські перспективи*. 2020. No 3. С. 75-80.
25. Онлайн-платформи громадського контролю державних тендерів «Dozor.org». Офіційний сайт. URL: <https://dozor.org/> (дата звернення 27.02.2024).

26. Оцінки діяльності центрів надання послуг у 30 містах України. 4 вересня 2019. URL: <https://dif.org.ua/article/otsinki-diyalnosti-tsentriv-nadannya-poslug-u-30-mistakh-ukraini> (дата звернення 29.11.2023).

27. Оцінки населенням України якості надання адміністративних послуг. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. URL: https://dif.org.ua/article/otsinkinaseleennyam-ukraini-yakosti-nadannya-administrativnikh-poslug_2019 (дата звернення 07.04.2024).

28. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» від 14.10.2014 р. No 1699-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18#Text> (дата звернення: 03.04.2024).

29. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» від 20.06.2022 р. No 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n8> (дата звернення: 12.03.2024).

30. Рибак А.І. Державна політика боротьби з корупцією у Польщі: нормативно-інституційний аспект. *Гілея*. 2011. Вип. 50. С. 717-725. URL: https://eprints.oa.edu.ua/1106/1/rybak_141111.pdf (дата звернення: 10.04.2024).

31. Сагер Л. Ю. Аналіз теоретичних основ внутрішніх комунікацій як необхідної умови ефективного управління підприємством. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 1. С. 128-136.

32. Сенча С. А. Аналіз можливості адаптації досвіду зарубіжних країн для стимулювання розвитку громадянського суспільства в Україні. *Право та державне управління*. 2020. №1. URL : http://pdujournal.kpu.zp.ua/archive/1_2020/tom_2/28.pdf.

33. Сметаніна Н. В. Небезпечні наслідки корупції для особи, держави та суспільства. *Право і суспільство*. 2017. No 4. Ч. 2. С. 162–165.

34. Сметаніна Н. В. Формування негативного ставлення до корупції як напрям сучасної антикорупційної політики України. Світ без корупції: міф чи реальність? *Право та проблеми сталого розвитку в глобалізованому світі*

: матеріали дискусійної панелі I Харків. Міжнар. юрид. форуму (м. Харків, 3-6 жовт. 2017 р.). Харків, 2017. С. 96–101.

35. Сметаніна Н.В., Таволжанський О.В. Моніторинг способу життя суб'єктів декларування у системі заходів фінансового контролю. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 210–214.

36. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції» від 23 серпня 2017 р. № 576-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1203-2023-%D1%80#Text>

37. Сухарина А. Побутова корупція: що про неї думають українці. *Громадська думка*. Інформаційно-аналітичне видання. 2017. № 31. 15 с.

38. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. (2014). URL : [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_UkraineEU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_UkraineEU_Association_Agreement_(body).pdf).

39. Шавкун І. Г., Дибчинська Я. С. Комунікація як ефективний інструмент забезпечення «доброго врядування» ("GOOD GOVERNANCE"). *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*. 2017. Вип. 1. С. 35-44. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnnt_2017_1_7.

40. Національний інститут стратегічних досліджень. Щодо активізації взаємодії організацій громадянського суспільства із органами державної влади: аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/881/>

41. Які цінності стоять за рішеннями українців вдаватися (або не вдаватися) до корупції? Ключові висновки фокус-груп, проведених Фондом «Демократичні ініціативи» на замовлення USAID #Взаємодія! URL: <https://dif.org.ua/article/yaki-tsinnosti-stoyat-zarishennyami-ukraintsiv-vdavatisya-abo-ne-vdavatisya-do-koruptsii> (дата звернення 05.04.2024).

42. *Korupcja_i_antykorupcja. cz_III*. Warszawa : Wydział Wydawnictw i Poligrafii Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, 2012. 190 s. URL:

<http://www.antykorupcja.gov.pl/ak/wydawnictwa-cba/2438,Korupcja-i-antykorupcja-czIII.html> (дата звернення: 02.04.2024).

43. Obszary korupcji. Urzędnicy samorządowi są wśród najbardziej zagrożonych. *Serwis Samorządowy PAP*. URL: <https://samorzad.pap.pl/kategoria/archiwum/obszary-korupcji-urzednicy-samorzadowisa-wsrod-najbardziej-zagrozonych> (дата звернення: 27.03.2024).

44. Program Zwalczania korupcji strategia antykorupcyjna II etap wdrażania 2005-2009. Warszawa 2005. 57 s.

45. USTAWA z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20061040708/T/D20060708L.pdf>. (дата звернення: 21.04.2024).